

Zdenka Baždar
(Hrvatski institut za povijest, Podružnica Slavonski Brod)

TRGOVAČKE PRILIKE NA VUKOVARSKOM PODRUČJU 1868. - 1914.

(Prilog proučavanju gospodarske povijesti Slavonije i Srijema)

UDK 339.1(497.5 Vukovar)“1868/1914”
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: siječanj 2003.

Rad obrađuje trgovačke prilike na vukovarskom području tijekom nagodbenog razdoblja 1868.- 1914. Autorica donosi opis položaja, prometnih i trgovačkih mogućnosti Vukovara, govori o vrsti robe kojom se trgovalo i o trgovačkoj razmjeni koja se odvijala uz registrirane trgovine putem sajmovi i kućarenja. Tekst se temelji na arhivskim izvorima i tiskovnom materijalu.

Ključne riječi: Vukovar, Istočna Slavonija, nagodbena doba, trgovina, promet, sajmovi, kućarenje.

Uvod

Tijekom povijesti Vukovar je zbog povoljnog geografskog položaja predstavljao važno trgovačko središte. Podatke o položaju i načinu života Vukovara u XVIII. st. nalazimo u djelu Friedricha Wilheima von Taubea, *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien*, Leipzig, 1777. U tekstu stoji: “ (...) Vukovar, t.j. Vukin grad (Wuko – Burg), prije Walkovar grad (Stadt) od kojih 700 kuća. Ovo je glavni grad (die Hauptstadt) čitave sriemske županije, te leži u udobnoj okolini na obje strane Vuke, koja ovdje utječe u Dunav, te mjesto dieli u stari i novi grad (und den Ort in die alte und neue Stadt theilet) (...) Stanovnika ima u Vukovaru 3600 (...) Stanovništvo je mnogo revnije, nego li u drugim mjestima u Sriemu. Bavi se naime svilogojstvom i ribarenjem, osobito trgovinom i ladjarstvom, što vrlo oživljuje pomenuti grad. U starom Vukovaru svaka građanska kuća imade dućan i skladište nakrcano robom. Trguju i promecu se sa Sedmogradskom (Erdeljem). Ovdje je velika svilana, koja ugotavlja surovu svilu, te gdje su mnoge mlade djevojke, zaposlene.”¹

¹ o. Placido Belavić, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, Vukovar, 1927., 13-14.

Vrijedne podatke u svezi načina života i trgovanja na području srijemske županije u XVIII. st. ostavio je Josip Hajnoci,² koji je boravio u srijemskoj županiji (1786.-1790.) u svojstvu prvog podžupana. U njegovom izvješću o trgovačkim prilikama i stanju u srijemskoj županiji za 1789. stoji: "Dok je ranije u cijeloj županiji bilo svega 150 okovanih kola, i to uglavnom Nijemaca u Rumi, Jarmini i u iločkom kotaru, a ostali seljaci su imali samo taljige, koje mogu nositi mali teret, sada zalaganjem kotarskih sudija taj broj iznosi već 300 kola. Ima izgleda da će se taj broj okovanih kola stalno povećavati i sasvim istisnuti taljige iz upotrebe."³ Josip Hajnoci je proveo čitav niz mjera u trgovini na području srijemske županije, npr. krčmarima je zabranio da toče piće na veresiju, jer su veresijom uvlačili seljake u dugove. Individualne nepravde nanijete seljacima od trgovaca Cincara kotarski suci morali su brzo riješiti i zavesti red.⁴

Iz vremena 1795. i 1796. kada je na vukovarskom području vladala kuga očuvan je izvještaj o stanju u Vukovaru autora Franje Schrauda u kojem stoji: "Pred kugom g. 1795. imao je više od 1000 kuća, većinom kako kolibica te 5650 stanovnika. Posred varoši prebivaju većinom trgovci i imućniji građani. Ulice su tijesne, a kuće su odviše stisnute i nagomilane, a na brežuljcima, osobito na "Brdu", gdje prebiva oko 48 obitelji, dosta su rastrkane. (...) Mnogi su se trgovinom obogatili, jer im je na drumu zgodna veza sa Osijekom, a drugi se bave poljodjelstvom. Uslijed kuge promet je zapeo, te je nastala i velika nezaposlenost, tako da trgovci i radnici stradavaju."⁵

Trgovište Vukovar bilo je smješteno na vrlo važnom prometnom dijelu Srijema, gdje su se spajali putevi koji vode od istoka na zapad i od sjevera na jug, čemu su pogodovale rijeke: Dunav, Sava, Tisa kao prirodni putokazi. Tijekom XIX. st. u Srijemu za prijevoz robe koristili su rijeke, tj. proizvode su otpremali po: Dunavu, Savi, Dravi i Tisi uglavnom na malim lađama, koje su vukli konji, a niz vodu robu je nosila riječna struja. U smjeru unapređenja prometnih i trgovačkih prilika godine 1830. osnovano je "Dunavsko parobrodarsko društvo", koje je izgradilo ukupno 189 parobroda i 766 željeznih čamaca (šlepova) za plovidbu Dunavom od Regensburga do ušća u Crno more kod Suline (2427 km), rijekom Savom i njenim pritocima (660 km), po Tisi i njenim pritocima (607 km), te po kanalima u Bačkoj i Banatu (Franjin prokop 125 km, prokop Franje Josipa 73 km i Begin prokop 115 km).⁶

² Slavko Gavrilović, Bilješke Josipa Hajnocija o Srijemu 1789. godine, Starine, Zagreb, 1966., knjiga 53, 175-176. Josip Hajnoci, jedan od vođa jakobinske zavjere krajem XVIII. stoljeća, koji je boravio u srijemskoj županiji (1786.-1790.) u svojstvu prvog podžupana. Car Josip II. imenovao je Josipa Hajnocija za podžupana zbog visokih kvaliteta, tj. tada je na taj položaj prvi puta došao čovjek koji nije bio plemićkog porijekla.

³ Isto, 186.

⁴ Isto, 183.

⁵ o. Placido Belavić, Crtice ..., n.dj., 15.

⁶ Rudolf Horvat, Srijemska županija. Narodno-gospodarska studija, Obzor, 1919., br. 213., 3.

Član Gospodarskog društva za Hrvatsku i Slavoniju A.T. Bèrlić objavio je rad pod naslovom "Putovanje moje godine 1853. po nekih predelih Slavonije" u kojem nalazimo opis položaja i trgovačkih mogućnosti Vukovara. U tekstu stoji: "Odaljismo se ter dojdosmo u jednu od najugodnijih varošah Slavonije, u Vukovar. Ovo mēsto stoji u doticaju s ostalom Europom, jer leži na velikom drumu srednje Europe u iztok, na sērčanoj žilici Ugarske i Slavonije, Vojvodine i kneževine sērbske, bugarske i vlaške. Blizu Vukovara, gdē su uz drum u Varadin na lēvo vinogradi vukovarski, tu je nekoč velika varoš bila, koja se je tik Dunava do Sotina i dalje protezala i po tabli Peutingerovoj Cornaco zvat morala (...) Ovuda je zemlja kao banatska skoro i daje sve plodove za hranu i tērgovinu u izobilju (...) Vukovar poljodēlsvom, obērtnostju i tērgovinom postoji".⁷

Uvidom u navedene izvore vidljivo je da je vukovarsko područje tijekom XVIII. i XIX. st. zbog svog povoljnog geografskog položaja i prirodnih bogatstava predstavljalo važno prometno i trgovačko područje unutar srijemske županije i cijele Monarhije.

Trgovina vukovarskog područja na prijelazu stoljeća od godine 1868. do 1918.

U razoblju nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. na vukovarskom području kao i diljem cijele Hrvatske došlo je do nazadovanja narodnog gospodarstva zbog stupanja na snagu Obrtnog zakona iz 1872. koji je donio brojne promjene. Uloga maloobrtnika je oslabila i oni su izgubili značaj koji je nekada imao cehovski majstor. Trgovac i obrtnik morao se boriti protiv strane konkurencije, koja se pojavila nakon stupanja na snagu Obrtnog zakona iz 1872. uvođenjem slobodne trgovine.⁸ Temeljem obrtnog zakona od 27. veljače 1872. pravo otvaranja samostalnog obrta i trgovine imala je svaka punoljetna osoba, što je izazvalo brojne proteste od strane obrtnika, koji su deset godina kasnije ishodili reviziju Obrtnog zakona i donošenje novog zakona 1884. kojim je sloboda obrta bila ograničena tj. svi rukotvorni obrti imali su obvezu osposobljavanja, a 1875. stupio je na snagu i novi trgovački zakon.⁹

Na razvoj trgovačkih prilika u trgovištu Vukovar utjecala je lokalna uprava. Tako je npr. u cilju unapređenja stanja lokalne uprave godine 1818. izgrađena Trgovišna općinska zgrada u Vukovaru u neposrednoj blizini dvor-

⁷ "Gospodarske novine", Zagreb, God. I, br. 45., od 5. studenog 1853., 218.

⁸ Državni arhiv Hrvatske (dalje DAH), Depozit br. 36 (1949.) Rukopis Antun Cuvaj, "Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj i Slavoniji od najstarijih vremena do danas", Kutija br. 1, 286.

⁹ DAH, Depozit br. 36 (1949.) Antun Cuvaj, "Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj i Slavoniji od najstarijih vremena do danas", Kutija br. 1, 288.

ca grofa Ervina Eltza, a godine 1871. došlo je do spajanja Starog i Novog Vukovara u jednu političku općinu.¹⁰

Po popisu stanovništva iz 1880. godine trgovište Vukovar imalo je 8.815 stanovnika, a po predračunu za 1881. imao je osobni dohodak godišnje preko 50.000 forinti i prema tome nalazio se je na četvrtom mjestu u Hrvatskoj po broju stanovništva, s velikim godišnjim prihodom, položajem na Dunavu, s razvijenim prometom i trgovinom, posjedovao je parobrodarsku i željezničku postaju, ali je izostalo uređenje da poput slobodnih i kraljevskih gradova posjeduje uređeni magistrat.¹¹

Za razdoblje nakon nagodbe 1868. sve do samoga kraja XIX. stoljeća otežano je istraživanje trgovačkih prilika na području trgovišta Vukovar osobito zbog izostanka arhivskog gradiva. Dokumenti gradskog poglavarstva, zapisnici sa sjednica i drugi vrijedni materijali, na temelju kojih bi se mogla proučavati gospodarska povijest i trgovačke prilike u Vukovaru, uništeni su tijekom dvadesetih godina XX. stoljeća na jedan vrlo specifičan način. Gradsko poglavarstvo prodalo je spise kako u izvoru stoji: "stare spise iz posljednjih 60 do 70 godina ovdješnjim mesarima, a među tim spisima imade vrlo interesantnih naredaba, zapisnika i originalnih ugovora, koji za historiju i razvitak Vukovara imaju važnost, pa ih nije trebalo uništavati."¹² Uvidom u arhivsko gradivo Državnog arhiva u Osijeku i Državnog arhiva Hrvatske u Zagrebu vidljivo je da se za navedeno razdoblje može pronaći vrlo malo i to fragmentarnih podataka druge provenijencije, što ukazuje na potpun izostanak arhivskog gradiva za izučavanje gospodarstva i trgovine tijekom druge polovine XIX. st. Pojavom izvješća županije srijemske krajem XIX. stoljeća, nailazimo na jedan vrijedan izvor podataka, koji svjedoči o načinu života i gospodarskim prilikama kako u vukovarskoj županiji tako i u samom kotaru.

Vrijedan izvor za proučavanje povijesti trgovine u Vukovaru krajem XIX. st. sve do Prvog svjetskog rata predstavljaju Izvješća županije srijemske koja su tiskana svake godine u Vukovaru, a donosila su podatke o svim područjima života županije i trgovišta Vukovar za ranije godište. Najstarije očuvano izvješće županije srijemske potječe iz godine 1892. u kojem se pod naslovom "Trgovina, obrt, kućarenje" nalaze podaci o unutarnjoj trgovini, izvozu, broju trgovačkih djelatnika, napuštanju trgovačkog posla i dodjeli kućarskih dozvola. Trgovište Vukovar je tijekom navedenog razdoblja bilo sjedište županije srijemske i kao takvo ulazilo u njen opseg. Radi boljeg uvida u trgovačke odnose i mogućnosti Vukovara korišteni su podatci iz izvješća županije srijemske o trgovini kotara Vukovar i same županije.

¹⁰ o. Placido Belavić, *Crtice ...*, n. dj., 61. U tekstu stoji: "Godine 1871. općine Novi i Stari Vukovar spojile su se u jednu političku cjelinu, te je općina Novovukovarska tom zgodom donijela kapital od 2000 forinti Starovukovarskoj općini".

¹¹ "Sriemski Hrvat", Vukovar, Godina VI, br. 5. od 3. veljače 1881., 33.

¹² "Novo doba", Vukovar, Godište III, br. 24 od 3. travnja 1920., 3. Nalazi se tekst pod nazivom "Vukovarski gradski arhiv - za zamatanje mesa".

Prema izvješću županije srijemske za 1892. godinu trgovina se u županiji odvijala uglavnom u gradovima i većim mjestima uz Dunav i Savu, gdje su dopremani proizvodi poljoprivrednog i šumskog gospodarstva srijemske županije. Godine 1892. trgovina je bila jače zastupljena u vrijeme godišnjih sajмова, ustaljeno se odvijala, izuzev perioda kada je u vrijeme kolere zaustavljena zbog zdravstveno-redarstvenih mjera u cilju zaustavljanja pošasti u županiji i sprječavanja daljnjeg širenja zaraze. Glavni predmeti izvozne trgovine bili su poljoprivredni proizvodi i drva, a izvozna trgovina vinom je zbog učestalog pojavljivanja peronospore i filoksere prestala i kako u tekstu stoji: "te se već u velike uvažava vino". Na kraju izvješća o trgovini nalaze se podatci o broju obrtnih i trgovačkih šegrta u 1892. godini u kotaru Vukovar u nauku je obrtnih i trgovačkih šegrta bilo 448, za kalfe je osposobljeno ukupno 51, a u nauku je ostalo koncem 1892. 397. Godine 1892. u kotaru Vukovar napustilo je 13 obrtnika i trgovaca posao, a kućarskih dozvola izdano je 1892. ukupno 20 u županiji srijemskoj.¹³ Trgovina poljoprivrednim proizvodima i pšenicom bila je rasprostranjena na vukovarskom području. Pšenica se prodavala tijekom 1892. po cijeni od 6.70 kruna na količinu od 100 kilograma, a ostale vrste žitarica kao npr. kukuruz za hranu prodavao se po cijeni od 4.40 kruna za 100 kilograma ili ječam po cijeni od 4.50 kruna na količinu od 100 kilograma. (Vidi Tablicu 1. Cijene žitu u Vukovaru tijekom 1892.)

Tablica 1.CIENE ŽITU U VUKOVARU TIJEKOM 1892.¹⁴

Vrsta žita	God. 1892. / Cijena za količinu od 100 kg
St. Prima pšenica	6.70
Merkantilska pšenica	6.20 – 6.30
St. Prima zob očišćena	5.20
Merkantilska zob	4.80
Kukuruz za hranu	4.40
Činkvatin	4.80
Napolica	5.20
Ječam	4.50

Izvor: "Sriemske novine", Godina V, br. 39 od 24. rujna 1892.

¹³ Izvještaj županije srijemske za 1892. godinu, Vukovar, 1893., 200-202., Gore navedene županije srijemska, virovitička i požeška počele su 1886. godine tiskati Izvješća o stanju javne uprave u pojedinoj županiji, koji su tiskani kao godišnjaci.

¹⁴ "Sriemske novine", Godina V, br. 39 od 24. rujna 1892.

Od ratarskih plodina srijemska županija je trgovala sa: pšenicom, zobi, ječmom, kukuruzom, repicom i grahom. Navedeni proizvodi izvoženi su u zrnu i usitnjeni. U izveznoj trgovini uz ratarske plodove trgovalo se i voćem. Najviše voćarskih plodova bilo je tijekom 1894. otpremljeno u Budimpeštu.¹⁵

Unapređenje stočarstva odvijalo se vrlo povoljno tj. trgovina govedima, svinjama i konjima, stokom bila je usmjerena prema Ugarskoj, a konji izvoženi i prodavani i u Italiju. U navedenom razdoblju trgovina vunom bila je zanemariva i nije donosila posebne koristi. U županiji srijemskoj bila je dobro zastupljena trgovina ribom 1894. koju su iz Dunava i Save otpremali uglavnom u Ugarsku.

Trgovina drvima bila je važna trgovačka grana na području Vukovara i cijele srijemske županije, gdje su se iz šuma brodske i petrovaradinske imovne občine i iz šuma kr. državnog erara velike količine rezanog drveta izvozili su u Francusku, Njemačku i Italiju. Od toga najviše je rezana građa izvožena u Francusku, Belgiju i Englesku, a čitava trupla su izvozili u Njemačku. Obujam trgovačke razmjene pratio je povećan broj trgovačkih pothvata, npr. godine 1894. u kotaru Vukovar broj samostalnih trgovačkih poduzeća iznosio je 227. Trgovačkih činovnika bilo je ukupno 3, a pomoćnika 65, dok je šegrtu bilo 23.¹⁶

U očuvanom izvješću srijemske županije za 1900. godinu stoji da je centar trgovine za područje županije srijemske bilo samo mjesto Vukovar i kako u izvoru stoji: “kamo se radi njegovog položaja na Dunavu stiže ciela trgovina ne samo iz kotara vukovarskog, nego i iz nekih dielova susjednih kotara, a tjedni sajmovi vukovarski najživahniji su valjda u cijeloj županiji”. Trgovina je bila puno bolje zastupljena zbog vrlo uspješne ljetine, dobrih vremenskih prilika i kako u izvoru stoji: “sve savršenijim komunikacionalnim sredstvima”, kojima je sve bolje povezana s Ugarskom, Bosnom i Kraljevinom Srbijom. Stanovništvo se uglavnom bavilo poljodjelstvom, tako su tijekom 1900. godine trgovali uglavnom agrarnim proizvodima, marvom, svinjama, voćem i vinom. U velikoj mjeri na promicanje trgovine u županiji doprinijeli su godišnji sajmovi. Najveći sajmovi tijekom godine održani su u županiji srijemskoj u Vukovaru, Vinkovcima, Staroj Pazovi, Županji i dr. Trgovina voćem je tijekom 1900. godine uznapredovala, tj. stanovništvo se sve više počelo baviti voćarstvom te je 1899. izvezena izvan granica županije veća količina voća, posebno jabuka. Vinogradi su se nakon dužeg perioda bolesti (peronospora i filoksera) postupno regenerirali, ali iako je proizvodnja vina porasla, vinska klauzula s Italijom dovela je do niskih cijena vina tj. Monarhiju kako stoji u izvoru “preplavljuje loše i jeftino talijansko vino”, dok domaće vino nije moglo postići cijenu niti na domaćem niti na inozemnom tržištu. Prema izvješću županije iz 1900. trgovina svinjama i dalje je

¹⁵ Državni arhiv Osijek (dalje DAO), Izvještaj županije srijemske iz 1894., Vukovar, 1895., 423.

¹⁶ DAO, Isto, 423-427.

napredovala iako nemamo statističke podatke o količini izvoza. U vukovarskom kotaru trgovali su i nadalje žitom, stokom i ribom. No, dok je trgovina 1900. bila slabija zbog malog uroda žitarica i bolesti svinja, trgovina ribom bila je vrlo povoljna, pa je izvoz ribe bio prilično velik. Istodobno je trgovina drvnom građom ograničena samo na drvo kako stoji u izvoru tj. nije prodavana prerađevina drveta i trgovalo se samo sirovom drvenom građom.¹⁷

U godinama prije izbijanja Prvog svjetskog rata u izvješćima županije srijemske nalazimo npr. 1912. stanje u trgovini na području srijemske županije bilo je slabije nego prijašnjih godina zbog loših vremenskih prilika koje su utjecale na smanjenje trgovine voćem, vinom i agrarnim proizvodima. Bolje su bile prilike u trgovini pšenicom koja se prodavala po vrlo povoljnim cijenama. Izvoz svinja u inozemstvo bio je povećan, pa su prodajne cijene bile niske zbog velike količine robe na tržištu. Dobro zastupljena bila je trgovina rogomatim stokom i konjima koji su prodavani na velikim sajmovima u Vukovaru, Šidu, Vinkovcima i Mitrovici po vrlo povoljnim cijenama. Godine 1912. na području srijemske županije proizvedena je veća količina pčelarskih proizvoda, koji su osim domaće potrošnje bili plasirani u Ugarsku i Češku, a svilene čahure prodavali su u Ugarsku i izvozili u Italiju.¹⁸

Prilike uoči izbijanja rata (npr. mobilizacija i slično) nisu izravno utjecale na obujam trgovine i proizvodnju obrtničkih proizvoda. Tijekom 1914. godine prema izvješću županije srijemske trgovina i obrt odvijali su se bez većih promjena u odnosu na ranija godišta. Sirovine, stoku i poljoprivredne proizvode izvozili su izvan granica županije, a uspješno su trgovali na sajmovima. Nakon proglašenja mobilizacije izostali su godišnji i tjedni sajmovi, a otežano se je odvijao izvoz stoke i žita. U zamjenu za dotadašnje oblike trgovine vojska se je pojavila na tržištu kao kupac stoke, poljoprivrednih i vinogradarskih proizvoda koje su otkupili od domaćih proizvođača. Uvoz proizvoda u srijemsku županiju bio je zbog obustave željezničkog prometa otežan što je dovelo do poskupljenja ogrjevnog i rasvjetnog materijala i kolonijalne robe. Poljoprivredni proizvodi bili su stavljeni pod zabranu ili rekvirirani u ratne svrhe, te je njima također rasla cijena. Uslijed nastale situacije u trgovini provedena je tzv. limitacija cijena, kojom su cijene bile svedene na određenu granicu. Unatoč uredbama koje su kontrolirale cijene robe, proizvodi su ostali i dalje teško dostupni za činovnike i druge slojeve stanovništva.¹⁹

U izvješćima srijemske županije 1892.-1914. nalazimo da je sva roba koja je bila otpremljena izvan granica županije prikazana kao izvozna roba, iako se u većem broju slučajeva radi o transportu robe unutar austro-ugarskog područ-

¹⁷ DAO, Izvještaj o stanju javne uprave u županiji srijemskoj za 1900. godinu, Vukovar, 1901., 334-341.

¹⁸ DAO, Izvještaj o stanju uprave županije srijemske za 1912. godinu, Vukovar, 1913., 325.

¹⁹ DAO, Izvještaj o stanju uprave županije srijemske za 1914. godinu, Vukovar, 1915., 268-269.

ja. Uvidom u pojedina Izvješća županije srijemske iz godina 1892., 1894., 1900., 1912. i 1914. koja su nastala djelovanjem javne uprave vidljivo je da su tijekom nagodbenog razdoblja brojne trgovačke mogućnosti vukovarskog područja bile smanjeno iskorištene zbog otežanog transporta robe i brojnih zakonskih uredbi (npr. veterinarskih i sl.) koje su otežavale i umanjivale zaradu trgovačkom sloju na području srijemske županije.

Povoljan geografski položaj Vukovara utjecao je tijekom XIX. i početkom XX. st. na smanjene potrebe uvoza. Uvozili su robu za koju domaći proizvođači nisu imali sirovine npr. mirodije i sl. ili robu koja u određenom razdoblju nije uspijevala na slavonskom gospodarskom prostoru npr. vino, luk i sl. zbog vremenskih prilika ili bolesti vinove loze. Slavonski gospodarski prostor obilježila je mala količina uvezene robe sve do izbijanja Prvog svjetskog rata, kada je zbog ratnih prilika vojska dobila prioritet u otkupu proizvoda.

Sajmovi. Na vukovarskom području uz redovno protokolirane trgovine i kućarenje razmjena robe se odvijala i putem sajmova, koji su se od davnina održavali na dane proštenja, a kasnije su se razvijali na temelju kraljevskih povlastica (privilegija nundinalia), koje su se dodjeljivale pojedinim općinama i posjednicima u određenim mjestima, gdje je povlastica bila dodijeljena. Godine 1902. u "Vjesniku arkiva" objavio je Ivan Bojničić veću zbirku sajamskih povlastica, abecednim redom na temelju originalnih vrela, dijelom iz štampanih djela, a većim dijelom iz kraljevskih knjiga (Liber regius), čiji se ovjereni prijepisi, koji se odnose na hrvatske zemlje nalaze u Hrvatskom državnom arhivu (u osam folio svezaka T tomus, br. sveska i stranica). Iz navedene zbirke donosim podatke o sajamskim privilegijama za Vukovar, a na kraju se nalazi signatura za svaku privilegiju prema navodu Ivana Bojničića.

Vukovar. 18. februara 1774. u Beču. Kraljica Marija Terezija, na molbu grofa Anzelma Kazimira Franje Elza- Kempenicha, podijeljuje njegovu trgovištu Vukovaru, osim već uživanog prava jednog godišnjeg sajma (ultra iam praehabitas unius ordinis nundinas), još ove godišnje sajmove: 1. na dan 4. jula i 2. na dan 15. novembra, zajedno s marvinskim sajmovima dan prije godišnjeg sajma. Padne li taj dan na nedjelju, tada se ima sajam obdržavati slijedeći dan (T. VI. 1.)

Vukovar. 22. januara 1776. u Beču. Kraljica Marija Terezija, na molbu grofa Anzelma Kazimira Franje Elza Kempenicha, podijeljuje njegovom trgovištu Vukovaru osim uživanog jur jednog sajma (ultra iam praehabitas unius ordinis nundinas) još dva godišnja sajma: 1. na 24. juna; 2. na 15. novembra, zajedno sa marvinskim sajmovima pred ovim danima (T. VI. 18.)

Vukovar stari. 18. maja 1827. u Beču. Kralj Franjo II., na molbu grofa Mirka Josipa Eltza, podjeljuje njegovu trgovištu Starom Vukovaru pravo tjednog sajma subotom. Ako na subotu padne dan proštenja, te se ima tjedni sajam obdržavati dan prije. (T. VII. 45.)²⁰

Uvidom u izvorni materijal možemo pratiti izdavanje brojnih dozvola za održavanje sajmova sedamdesetih godina XIX. st. na slavonskom gospodarskom području npr. županija srijemska je uputila zamolbu općine Ilok za dozvolu održavanja tijekom godine dva godišnja sajma. Zemaljska vlada je 19. veljače 1871. izdala dozvolu za održavanje dva godišnja sajma u Iloku.²¹

Provođenje trgovačkih i obrtničkih pravila u trgovačkom poslovanju često puta je iziskivalo dodatne obavijesti, npr. godine 1876. podžupanija u Vukovaru uputila je Zemaljskoj vladi molbu za razjašnjenje § 32. Obrtnog zakona iz 1872. u svezi prodaje robe stranih trgovaca na sajmovima; mogu li strani trgovci svoju robu prodavati unutar mjesta boravka ili samo na sajmištu, te mogu li robu prodavati samo na robnom ili marvenom sajmu. Zemaljska vlada je u svezi položaja trgovanja stranih trgovaca riješila odpisom 21. siječnja 1877. u kojem stoji: "ne može se ni domaćim ni stranim trgovcem zabraniti, da svoju robu izvan sajmišta prodavaju, u koliko tome o redarstvenih obzirah nebi prepreke bilo."²²

Trgovanje na sajmovima bilo je regulirano posebnim uredbama za strance, trgovce i obrtnike. Ugarski ministar trgovine donio je ukaz 1894. po kojem obrtnici mogu trgovati na godišnjim sajmovima bez predočenja obrtne iskaznice, a Unutarnji odjel Zemaljske vlade prosljedio je županijama okružnicu 22. travnja 1894. u svezi provođenja uredbe o pristupu obrtnika na godišnje sajmove.²³

U Izvješću TOK u Osijeku iz 1881. nalazimo vrijedne podatke o sajmovima koji su se održavali na području komore. Prema iskazu stoji da je tijekom 1881. održano na području TOK u Osijeku ukupno 1969 nedjeljnih sajmova i 282 godišnja sajma. Od svih navedenih političkih oblasti najviše održanih sajmova imala je Podžupanija Vukovarska i to 364 nedjeljna i 22 godišnja sajma tj. ukupno je 1881. godine na vukovarskom području održano 386 sajmova. Podatci o broju sajmova koji se odnose na Podžupaniju Vukovarsku, dakle 386 sajmova godišnje u velikoj mjeri prednjače nad svim ostalim političkim tj. upravnim oblastima u Slavoniji, gdje je broj održanih sajmova, kako nedjeljnih tako i godišnjih manji za 50 ili više %,

²⁰ Ivan Bojničić Kninski, Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, Zagreb, 1902., godina IV., 79.

²¹ DAH, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. XXI (1869.-1871.); kut. br. 38/79, Broj 10179/1913 iz 1870.

²² Isto, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 10 (1875.-1877.); kut. br. 204/79, Broj spisa 19378 iz 1875.

²³ Isto, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1894.-1896.); kut. br. 1390/79, Broj spisa 14 205 iz 1894.

predstavljaju svjedočanstvo o brojnoj trgovačkoj razmjeni i razvijenoj mjesnoj trgovini.²⁴

Uređenje i organizaciju godišnjih i tjednih sajmova u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji nadzirao je Unutarnji odjel Zemaljske vlade u Zagrebu koji je uputio poziv svim oblastima 20. siječnja 1894. u svezi izrade Izkaza godišnjih i tjednih sajmova za svako pojedino područje, zbog brojnih pritužbi domaćih i stranih trgovaca da se sajmovi održavaju istovremeno i time otežavaju trgovinu i otkup, što je najčešće bilo kod trgovaca marvom. U tekstu stoji: "Obćenita je pritužba trgovaca s marvom, a imenito se pritužila tvrdka tvornice sladora u Dioszeku u Ugarskoj, koja treba mnogo goveda za tovljenje te koju većom stranom kupuje u naših krajevih, da se mnogo godišnjih marvinskih sajmova obdržaje na isti dan, tako da kupci marve nemogu na tih sajmovih sudjelovati, pak da im je teško podmirivati njihove potrebe, a po tom naravski da štetuju naši stočari."²⁵ Županija srijemska je izradila Izkaz godišnjih i tjednih sajmova 1894. (Vidi Tablicu 2. Izkaz godišnjih, mjesečnih i tjednih sajmova u Vukovaru i Iloku 1894.)

Tablica 2.

IZKAZ GODIŠNJIH, MJESEČNIH I TJEDNIH SAJMOVA
U VUKOVARU I ILOKU 1894.

Kotar	Mjesto	Dan Sajma	Prijedlog
Vukovar	Vukovar	29. i 30. travnja i 1. svibnja; 22., 23. i 24. lipnja; 13., 14., 15. studenoga	22., 23. i 24. svibnja
Vukovar	Nuštar	Tri dana prije Duhova; 22., 23. i 24. srpnja	22., 23. i 24. svibnja
Ilok	Ilok	23., 24. travnja; 13. lipnja; 2. kolovoza; 23. listopada; 25. studenoga;	26., 27. travnja 3. kolovoza; 22. listopada; 26. studenoga
Ilok	Erdevik	6.-10. travnja; 22., 23., 24. lipnja 26., 27., 28., 29. rujna; 1., 2., 3. prosinca	25., 26., 27. lipnja; 22., 23., 24. rujna; 3., 4., 5., prosinca;

Izvor: HDA, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1894.-1896.); kut. br. 1419/79, Broj spisa 6.461 iz 1894.

²⁴ DAO, Izvješće TOK u Osijeku o narodno-gospodarstvenom stanju Slavonije do konca godine 1881., Osijek, 1883., 250.

²⁵ DAH, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1894.-1896.); kut. br. 1419/79, Broj spisa 1135 iz 1894.

Prijedloge za održavanje sajмова u pojedinim mjestima županijske oblasti su prosljeđivale Unutarnjem odjelu Zemaljske vlade na odobrenje. Godine 1897. Kraljevska županijska oblast u Vukovaru uputila je molbu zastupnika upravne občine Vukovar u svezi dozvole za održavanje godišnjeg sajma 13., 14. i 15. rujna svake godine. Temeljem rješenja Zemaljske vlade od 8. ožujka 1897. podijeljena je bila dozvola održavanja godišnjeg sajma u Vukovaru svake godine na dan 13. i 14. rujna s marvom tj. stočni sajam i 15. rujna robni sajam.²⁶ U kasnijem razdoblju godine 1905. nalazimo zamolbu gradskog poglavarstva Vukovara za odobrenje u svezi promjene održavanja stočnog sajma s 29. i 30. travnja na 3. i 4. svibnja. Zamolbu poglavarstva Vukovara usvojila je Zemaljska vlada odlukom 14. travnja 1905.²⁷ Prijedloge o danima održavanja sajмова u pojedinim mjestima u najvećem broju slučajeva je usvojila Zemaljska vlada.

Prema Izkazu tiskanih sajмова koji su se održavali u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji iz 1905. Vukovar je imao ukupno četiri godišnja sajma i to: 29. i 30. travnja; 22., 23. i 24. lipnja; 13. rujna; 13., 14. i 15. studenog, svake nedjelje i četvrtka održavao se je tjedni sajam, a vlasnik sajмова bila je općina vukovarska.²⁸

Prema izvješću TOK u Osijeku za 1913. stoji da je težnja za ustrojem novih sajмова malo popustila. Tijekom 1912. bilo je podneseno nekoliko novih zamolbi od strane općina za ustrojem novih sajмова (npr. 1913. bilo je podneseno ukupno 24 zamolbe, a godine 1912. bilo je 47 zamolbi za ustroj sajмова). Navedene molbe ostale su neuvažene. Trgovci i obrtnici koji su dolazili na robne godišnje sajmove nisu imali koristi od njih, jer se veći dio sajмова tijekom godine nije održao radi kolere, kupaca je bilo malo, a prodavači su jedva uspjeli namiriti osnovne troškove. O tome svjedoči Iskaz kraljevskog zemaljskog statističkog ureda o trgovini na marvenim sajmovima (Navedeni iskaz uključuje podatke o dopremi robe na sajam, ukupnoj prodaji i izvozu).²⁹

Iz podataka o broju nedjeljnih i godišnjih sajмова koji je prelazio potrebe stanovnika vidljivo je da su trgovačke mogućnosti vukovarskog područja u velikoj mjeri izlazile iz lokalnih okvira tj. da je za opskrbu stanovništva na vukovarskom području bilo dovoljno daleko manje sajmovnih dana u godini, a preostali utemeljeni dani za sajmove nisu u trgovačkom smislu ispunili svoju svrhu tj. njihova brojnost vremenom je izazvala gubitke i povećane

²⁶ DAH, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1897.); kut. br. 1419/79, Broj spisa 10 138 iz 1897.

²⁷ Isto, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1904.-1906.); kut. br. 3197/79, Broj spisa 27143 iz 1905.

²⁸ Isto, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1904.-1906.); kut. br. 3197/79, Broj spisa 17030 iz 1906.

²⁹ DAO, Osvrt na razvoj narodnog gospodarstva u području TOK za Slavoniju tečajem godine 1913., Osijek, 1914., 10.

troškove oko transporta marve na sajmove. Sve do početka Prvog svjetskog rata na vukovarskom području održavani su brojni sajmovi tijekom godine tj. nije došlo do ukidanja ali smanjena dinamika trgovanja na sajmovima dovela je do odbijanja daljnjih zahtjeva od strane državne uprave za uvođenjem novih nedjeljnih i godišnjih sajmova.

Kućarenje. Uvidom u Izvješća javne uprave i vukovarski tisak u kojima nalazimo podatke o redovnoj razmjeni robe koja se odvijala na tržnicama, sajmovima i dućanima nailazimo i na vrlo stari način razmjene robe u kojem trgovci svoju robu raznose od mjesta do mjesta i prodaju po kućama. Trgovina koja se zasniva na takvoj razmjeni poznata je pod nazivom kućarenje ili torbarenje.

Kućarsko pitanje u Austro-Ugarskoj Monarhiji bilo je razmatrano u trgovačko-obrtničkim komorama i na sastancima malih trgovaca i obrtnika. Postoje vrlo malobrojni podatci o broju kućaraca u Monarhiji i njihovu poslovanju. Krajem XIX. st. bilo je u zemljama krune sv. Stjepana ukupno 18.000 kućaraca. Unatoč brojnim slabostima kućarskog zanimanja djelovanje kućaraca koristilo je tvorničarima i velikoj industriji, jer kućarac je putujući u najudaljenije predjele s novim proizvodima industrije upoznao stanovništvo. Uredbe o zabrani kućarenja štatile su u velikoj mjeri širenju proizvoda velike industrije i smanjenju njenog djelokruga. Prema podacima kućarac je godišnje ostvario prometa oko 1000 forinti, a prosječni poslovni dobitak može se uzeti s 25 % što predstavlja prosječni prihod od 250 forinti. Iz navedenih podataka proizlazi da je kućarenje donosilo vrlo skromne prihode tijekom godine. Jedan dio kućaraca sam je proizvodio raznu kućarsku robu tzv. pučki obrt, za koju su sami formirali cijene i prodavali na tržištu.³⁰

U srijemskoj županiji koja je po svom položaju bila najizloženija trgovini s istoka i kako u izvorima nalazimo "izvržena poplavi raznih kućaraca (...) i vašari poplavljeni su kućarcima koji prodavaju tuđu robu, da naši trgovci i obrtnici na vašarima slabije prolaze". Uslijed velikog broja kućara srijemska trgovina je unatoč dobrom položaju bila polovinom XIX. st. na primitivnom stupnju i sve izraženiji bili su zahtjevi trgovaca za ograničenjem kućarskog djelovanja na području županije srijemske. Carski kućarski patent iz 1852. primjenjivao se je na području srijemske županije gdje je kućarenje bilo vrlo štetno za razvoj trgovine i obrta. Unatoč navedenom, na području županije srijemske ograničeni broj trgovaca i obrtnika upravo je pogodovao obnašanju kućarenja. Prema kućarskom patentu kućari su bili obavezni voditi kućarske knjige. Naredbom od 13. studenog 1855. br. 49452/ 661. bilo je zabranjeno kućarcima prodavati robu na nedjeljnim vašarima i unutar šatora i koliba gdje se je odvijala trgovina.

Razvoj kućarenja na području srijemske županije možemo pratiti temeljem izvješća županije srijemske za pojedina godišta. Prema izvještaju iz 1894. godine kućarskih dozvola na području županije srijemske bilo je

³⁰ "Srijemske novine", Vukovar, Tečaj XII, br. 86 od 28. listopada 1899.

izdano ukupno 30. Kućarenjem su se uglavnom bavili stranci, koji su dolazili iz Austrije i Ugarske. Prema izvješću iz 1894. kućari su u većim mjestima gdje su postojale "solidne trgovine" smanjeno trgovali zbog niske kvalitete robe. Većinu trgovačkog posla u srijemskoj županiji kućari su provodili u selima gdje je pristup dućanima i trgovcima bio otežan.³¹ Iz kasnijih izvješća srijemske županije vidljivo je da je postupno dolazilo do smanjenja kućarenja i da su pojedina mjesta uskraćivala pristup u svoja područja, a stanovništvo je svoje potrebe podmirivalo u većim mjestima i na godišnjim i tjednim sajmovima. U kasnijem razdoblju kućarenjem su se bavili uglavnom žitelji siromašnih gornjo-ugarskih i sličnih krajeva koji su uživali posebne privilegije u svezi kućarenja.³²

Zemaljska vlada u Zagrebu donijela je 24. studenog 1889. naredbu za srijemsku županiju u kojoj prema § 1. dozvoljava kućarenje u županiji srijemskoj samo u roku 24 sata u pojedinom mjestu jednom na godinu, a prema § 4. kućarima je na sajmovima bilo dozvoljeno prodavati samo vlastitu robu, a ne kako u izvoru stoji "tudju fabričnu robu". Zabrana kućarenja odnosila se je na strance i one koji nisu platili porez u području gdje su kućarili.³³

Zemaljska vlada u Zagrebu djelovala je u smislu nadzora nad provođenjem kućarenja na hrvatskom prostoru, provođenjem revizije sporova u svezi kućarenja npr. županijska oblast u Vukovaru uputila je 1894. zamolbu Zemaljskoj vladi da posreduje u svezi priziva Hinka Heitlera iz Vinkovaca radi prekršaja kućarskih propisa. U odgovoru Zemaljske vlade od 24. travnja 1894. stoji: "(...) što je u Vukovaru kućario bez kućarske dozvole, presuđuje se na novčanu globu od 50 forinti, te mu je zabranjeno kućarenje, dok ne pribavi propisanu kućarsku dozvolu."³⁴

Predmete koji su se odnosili na žalbe u svezi presude kućarima Kraljevska županijska oblast u Vukovaru uputila je Unutarnjem odjelu Zemaljske vlade npr. godine 1897. županijska oblast je predložila zahtjev Mavre Sterna, kućara iz Vukovara za ukidanje zabrane kućarenja. U odgovoru Zemaljske vlade od 3. kolovoza 1897. stoji: "(...) kojom mu je uskraćena dozvola za kućarenje na temelju ustanove § 3. kućarskog patenta pošto je radi

³¹ DAO, Izvještaj županije srijemske za 1894. godinu, Vukovar, 1895., 423-427.

³² Na hrvatskom gospodarskom prostoru kućarsko pitanje bilo je od posebne važnosti, kako za trgovački sloj tako i za stanovnike najsiromašnijih krajeva kao što su bili Primorje, Gorski kotar i Žumberak, koji su se bavili uglavnom kućarenjem kao jedinim izvorom prihoda. Nastale uredbe o ograničavanju kućarenja u pravilu su sadržavale klauzule, koje su dozvoljavale kućarsku trgovinu stanovnicima osiromašenih krajeva. Vidi o tome DAO, Izvještaj županije srijemske za 1900. godinu, Vukovar, 1901., 339. ; "Sriemske novine", Vukovar, Tečaj XII, br. 86 od 28. listopada 1899.

³³ "Sriemske novine", Vukovar, Tečaj VI, Br. 31 od 19. travnja 1893.

³⁴ DAH, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1894.-1896.); kut. br. 1418/79, Broj spisa 19 271 iz 1894.

prekršaja § 512. kaznenog zakona osudom kr.kotarskog suda u Vukovaru od 13. rujna 1892. br. 6925 na zatvor od osam dana sudjen bio odlučili ter napadnutu tamošnju odluku potvrditi.”³⁵

Nakon brojnih prosvjeda vukovarskih trgovaca i obrtnika i zalaganja županije srijemske u cilju zabrane kućarenja Zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, izdala je odpis 7. lipnja 1898. br. 36.384 kojim je odobrila zaključak zastupstva trgovišta Vukovar tj. molbu vukovarskih trgovaca, da se kućarenje u Vukovaru zabrani. Navedenim odpisom bilo je ograničeno kućarenje u Vukovaru izuzev onih kućara, kojima je pravo kućarenja bilo osigurano u § 17. kućarskog patenta i kasnijih naredbi.”³⁶ Ograničenje kućarenja u srijemskoj županiji odnosilo se na zabranu kućarenja od kuće do kuće tj. u pojedinom mjestu bilo je dozvoljeno samo u trajanju od 24 sata; zabrana kućarenja nije se odnosila na obrtnike koji su prodavali robu od kuće do kuće, npr. brusaći, staklari i dr; zabrana kućarenja nije se odnosila na sajmove u gradovima i drugim mjestima.³⁷

Godine 1900. stupio je na snagu zakonski članak XXV. prema kojem je bilo zabranjeno sklapati narudžbe izvan mjesta obrtnika (unatoč navedenoj uredbi i dalje su u smanjenom obujmu djelovali strani agenti s njihovim ponudama što se odražavalo na mjesnu trgovinu). Uz navedene promjene u trgovini u svakom selu je bilo nekoliko trgovaca koji su opskrbljivali stanovništvo. Uspostavljanje redovne opskrbe dovelo je do smanjenja i nestajanja brojnih agenata koji su obilazili sela i male gradove trgujući najčešće starom robom. Trgovačko-obrtnička komora u Osijeku i županija srijemska u izvješću iz 1900. godine naglašava potrebu smanjivanja broja tzv. bezara, koji su bili zaštićeni kućarskim patentom a svoju raznovrsnu tvorničku robu donosili su na sajmove. Prema navedenim podacima vidljivo je da se uprava srijemske županije zalagala za provođenje zakonskih mjera u cilju poboljšanja pokrajinske mjesne trgovine.³⁸

Sve do izbijanja Prvog svjetskog rata nalazimo predmete u svezi ukidanja kućarenja za pojedine trgovce kućare npr. Kraljevska županijska oblast u Vukovaru uputila je 23. lipnja 1910. žalbu Josipa Nenkanera, kućara iz Vukovara radi ukidanja dozvole kućarenja. Unutarnji odjel Zemaljske vlade je potvrdio odluku o zabrani kućarenja kao osnovanu od 23. lipnja 1910. br. 16 802 i time zabranio daljnje kućarenje na vukovarskom području kućaru Josipu Nenankeru.³⁹

³⁵ Isto, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1897.); kut. br. 1914/79, Broj spisa 10371 iz 1897.

³⁶ “Srijemske novine”, Vukovar, Tečaj XI, br. 47 od 11. lipnja 1898.

³⁷ DAH, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 9 (1898.-1903.); kut. br. 2701/79, Broj spisa 41.423 iz 1898.

³⁸ DAO, Osvrt na razvoj narodnog gospodarstva u području TOK za Slavoniju tečajem godine 1901., Osijek, 1902., 58-59.

³⁹ DAH, Fond br. 79, Unutarnji odjel Zemaljske Vlade, sv. 12 (1909.-1911.); kut. br. 3499/79, Broj spisa 51051 iz 1910.

Temeljem izvješća TOK u Osijeku iz 1902. nalazimo podatak da je kućarska trgovina početkom XX. st. na slavonskom gospodarskom prostoru bila koncentrirana u većim mjestima tj. da je bila zastupljena unatoč naredbi o zabrani kućarenja u 16 gradova i trgovišta na području osječke TOK i to: Brodu n. S., Mitrovici, Požegi, Zemunu, Vukovaru, Vinkovcima, Osijeku, Đakovu, Našicama, Rumi, Šidu, Daruvaru, Slatini, Novoj Gradiški, Pakracu i Virovitici.⁴⁰

Djelovanje kućara na vukovarskom području, na području cjelokupne srijemske županije tijekom nagodbenog razdoblja prati proces nastanka modernog trgovačkog poslovanja i djelovanja institucija javne uprave, čime je postupno smanjen broj kućara u vremenu neposredno prije izbijanja Prvog svjetskog rata.

Zaključak

Trgovište Vukovar je zbog svog položaja na Dunavu tijekom povijesti predstavljalo važno središte za trgovinu raznim poljoprivrednim proizvodima iz srijemske županije i krajiškog područja. Vrlo razgranata na vukovarskom području bila je trgovina žitaricama, jer je povoljniji transport Dunavom pogodio povećanju prodajnih cijena žitaricama i drugim zemaljskim plodinama. Povoljan smještaj i razvijena trgovina poljoprivrednim proizvodima dovela je do razvoja malog obrtništva, a s vremenom je mjesna trgovina u Vukovaru bila najrazvijenija u odnosu na ostala mjesta u Slavoniji što je trgovištu Vukovar davalo značaj većega trgovačkog grada. Nakon pojave vicinalnih (mjesnih) željezničkih pruga usmjerenih prema Vinkovcima trgovački promet bio je sve više preusmjeren na druga mjesta, a dovoz poljoprivrednih plodina iz vukovarskog područja odvijao se je u neznatnim količinama što je dovelo do opadanja trgovine, Vukovar i okolica koja je do izgradnje željeznice predstavljala značajno trgovište gubi važnost, a trgovački poslovi su se postupno gasili. Promjenjeni trgovački i prometni odnosi i slabe trgovačke prilike oduzele su vukovarskom stanovništvu mogućnost zarade kroz trgovinu. Trgovačke prilike na vukovarskom području odvijale bi se u pozitivnom smjeru poboljšanim transportom robe i poljoprivrednih proizvoda iz Bačke, tj. bila je naglašena potreba povoljnog prijevoza preko Dunava. Krajem XIX. st. na vukovarskom području postojala je samo jedna skela za prijevoz preko Dunava između Novog Sela i Sotina, kojom su prevozili robu iz Bačke na nedjeljne sajmove u Vukovar. Skela kod Sotina bila je udaljena 11 km od mjesta što je otežavalo transport robe.

Tijekom nagodbenog razdoblja 1868.-1914. na vukovarskom prostoru na trgovačke prilike utjecala je ugarska zakonska osnova i oslabljene prometne prilike u odnosu na druge dijelove Slavonije, što je dovelo do ogra-

⁴⁰ Osvrt na razvoj narodnog gospodarstva u području TOK za Slavoniju tečajem godine 1902., Osijek, 1903., 50.

ničenja u trgovačkom poslovanju. Uz protokolirane trgovine i kućare, sajmovi su u velikoj mjeri utjecali na trgovački i društveni život Vukovara. Na slavonskom gospodarskom prostoru tijekom nagodbenog razdoblja djelovanjem javne uprave došlo je do postupne modernizacije u gospodarstvu, a trgovačke prilike vukovarskog područja unatoč izvozu bile su oslabljene u odnosu na ranije razdoblje u kojem se trgovina u Vukovaru odvijala dinamičnije. Prirodna bogatstva, poljoprivredni proizvodi, drvo, vino, voće i dr. pružali su daleko veće mogućnosti u robnoj razmjeni unutar lokalne i strane razmjene proizvoda, koja je zbog političkih okvira u velikoj mjeri izostala.

Summary

CONDITIONS OF COMMERCE IN VUKOVAR REGION 1868 – 1914

(A CONTRIBUTION TO EXAMINING ECONOMIC HISTORY OF
SLAVONIA AND SYRMIA)

This article deals with the position of commerce in the region of Vukovar during the so-called *Period or the Nagodba* (Agreement) 1868 – 1914. The author attempts to describe the position as well as traffic and commercial opportunities of Vukovar. Furthermore, she is concerned with the type of goods and trade carried on by registered stores on fairs and trade plied at people's homes. The article is based on archive sources and printed material.

Thanks to its position on the Danube the market town of Vukovar has always been an important centre of trade of a variety of agricultural products from the Syrmian county and the borderland region. The trade of cereal crops was particularly flourishing because the river transport on the Danube was much more convenient and as such, it affected favourably the increase of the selling price of cereal crops and other agricultural products. After the local railroads towards Vinkovci had developed, the trade started to concentrate in other places, which made Vukovar and its surrounding lose their importance.

During the aforementioned *Period of the Nagodba* (Agreement) 1868 – 1914 the trade in the region of Vukovar was largely influenced by the Hungarian set of laws and reduced traffic, especially if compared to other parts of Slavonia. It all resulted in the emergence of various limitations of trade business. In addition to the registered stores and merchants who sold their products at people's homes, fairs exerted considerable influence on the commercial and social life of Vukovar. During the *Period of the Nagodba* (Agreement) and through public administration modernization of the Slavonian economy started to flourish. As far as trade in the Vukovar area was concerned, even with its export activities it declined if compared to the former periods marked by a more dynamic trade. Natural resources, agricultural products, timber, wine, fruit etc. offered much more opportunities for the domestic and foreign trade of goods, which, due to the political framework, was virtually absent.

(Prijevod sažetka: Romana Čačija)

Key words: Vukovar, Eastern Slavonia, period of the Nagodba (Agreement), trade, transportation, fairs, house-to-house sale.